

بررسی نقش حسابدار قضایی در دادرسی جرم پولشویی

نادر جعفری^۱، حبیب اله دهقان^۲، رویا دارابی^۳

چکیده

تاریخ دریافت: ۹۵/۰۹/۰۳

تاریخ پذیرش: ۹۵/۱۲/۲۸

با توجه به گسترده شدن و پیچیده شدن جرم‌های دارای جنبه مالی مانند جرم پولشویی توسط مجرمان یقه سفید، نیازمند حسابداران قضایی هستیم که بتوانند ثقل را کشف کنند و نظام قضایی را در کشف و پیشگیری از جرم یاری نمایند. هدف از این پژوهش بررسی نقش حسابرس قضایی در دادرسی جرم پولشویی هستیم. این پژوهش توصیفی از نوع علی-مقایسه‌ای است و در این پژوهش از پرسشنامه استفاده شده و از روش آماری تی مستقل دو جمله‌ای با استفاده از نرم افزار SPSS آزمون‌های آماری انجام گردید. جامعه این پژوهش شامل قضات دادگاه‌های شعب تهران، وکلای کانون مرکز، کارشناسان رسمی دادگستری و حسابداران رسمی تهران بود. از این میان ۶۰ نفر به صورت نمونه در دسترس انتخاب شدند. نتایج این پژوهش بیانگر این امر است که حسابداری قضایی در دادرسی جرم پولشویی در مقطع دکتری موثرتر از حسابداری قضایی در مقطع ارشد است. همچنین حسابداری قضایی در دادرسی جرم پولشویی با سنوات خدمتی بالا موثرتر از حسابداری قضایی با سنوات کم است. در پایان نیز مشخص گردید حسابداران قضایی در دادرسی جرم پولشویی با جنسیت مرد موثرتر از حسابداران قضایی با جنسیت زن هستند.

واژه‌های کلیدی: حسابدار قضایی، ثقل، جرم پولشویی، فرآیند دادرسی، دادگاه.

طبقه‌بندی موضوعی: M41

کد DOI مقاله: 10.22051/ijar.2017.9480.1103

^۱ کارشناس ارشد حقوق اقتصادی، شهید بهشتی، (philosophia_18@yahoo.com)

^۲ دانشجوی دکتری حسابداری، دانشگاه آزاد علوم تحقیقات، (نویسنده مسئول)، (dehghan.habib7@gmail.com)

^۳ دکتری حسابداری، دانشیار دانشگاه آزاد علوم تحقیقات، (royadarabi110@yahoo.com)

مقدمه

در سال‌های اخیر، رسوایی‌های مالی بسیاری به اطلاع عموم رسیده است. این گزارش‌ها به عنوان مثال در آمریکا در زمینه تقلبات شغلی افزایش چشمگیری داشته است و حساسیت و نگرانی عمومی را در خصوص جرم‌هایی مانند پولشویی برای حمایت از تروریسم و همچنین جرم پولشویی افزایش داده است. (وست ویرجینیا یونیورسیتی^۱، ۲۰۰۷). برای مثال در رسوایی مالی که در خصوص شرکت انرون که هفتمین شرکت سرمایه‌گذار در آمریکا بود رخ داد، سرمایه شرکت به معنای واقعیت کلمه به صفر رسید. ماموریت حساب‌برسان در این زمان پشتیبانی از سرمایه‌گذاران، صندوق‌های بازنشستگی، کارمندان و شرکت‌های بیمه‌ای بود که به دلیل تقلب همگی در معرض ورشکستگی قرار داشتند. (گاتلیب^۲، ۲۰۱۴). رسوایی‌های مالی در سال‌های اخیر در ایران نیز منتشر گردیده است که نمونه‌هایی مانند پرونده‌ی سه هزار میلیارد تومانی از این قبیل پرونده‌ها هستند. جرائم مالی گسترده و رسوایی‌های مالی نیاز به آموزش کشف تقلب از طریق حسابداران قضایی^۳ را دو چندان نموده است (پیرسون^۴ و سینگلتن^۵، ۲۰۰۸).

حسابدار قضایی، حسابدارانی هستند که بعد از اتهام و شکایت که منجر به پیدا شدن شواهد و مضمونین تقلب می‌شود، آغاز به کار می‌کنند. حساب‌برسان قضایی افراد با تجربه، آموزش دیده و آگاه هستند که در تمام مراحل مختلف تحقیق به دنبال کشف تقلب هستند (بولوگنا^۶، لیند کوئیست^۷، ۲۰۱۰). در حقیقت با توجه به گسترده و پیچیده شدن جرم‌های دارای جنبه مالی مانند جرم پولشویی توسط مجرمان یقه سفید^۸، نیازمند حسابدارانی هستیم که بتوانند تقلب را کشف و نظام قضایی را در کشف و پیشگیری از جرم کمک نمایند. حسابداران فوق الذکر در معاملات گوناگون به دنبال کشف و افشای تقلبی هستند که از منظر حقوقی جرم انگاری شده است.

زمینه کاری حسابداران تقلب و حسابداران قضایی در حقوق ایران شامل موارد زیادی می‌شود. از جمله می‌توان به جرم‌ها در زمینه سهام، ورشکستگی به تقلب، جرائم سایبری، کلاهبرداری و جرائم بیمه‌ای و جرم پولشویی (که در پژوهش حاضر به آن خواهیم پرداخت) اشاره نمود.

امروزه، پدیده شوم پولشویی به یکی از معضلات اقتصاد جهانی تبدیل شده است. از این رو، کشورها و مجامع بین‌المللی عزم خود را جزم کرده اند تا با این پدیده و آثار و تبعات مخرب

آن مقابله نمایند. تدوین استانداردهای بین المللی، تهیه زیرساخت‌های حقوقی و قوانین و مقررات مرتبط، معرفی بهترین روش‌ها و رویه‌ها برای مقابله با این معضل، استفاده از فناوری‌های روز، گسترش همکاری‌های بین المللی و... بیانگر اهمیتی است که کشورها و مجامع یاد شده برای این موضوع قائل هستند. برای دادرسی در جرم پولشویی، ما هم نیازمند قضات و وکلای مسلط به نظام حقوقی هستیم و هم نیازمند حسابدارانی هستیم که هم به بخش مالی این جرائم تسلط داشته باشند و هم بتوانند نظام حقوقی را درک نمایند تا بتوانند به دادرسی جرم پولشویی کمک نمایند.

در دهه اول قرن بیست و یکم اخبار فراوانی از گزارش‌های مربوط به تقلب و شاخص‌های آن که هزینه اقتصادی کشورها را بالا می‌برد منتشر گردید. در این سال‌ها تقلب‌های بزرگی مانند تقلب در صورت‌های مالی شرکت‌های انرون^۹ و ورلد کام^{۱۰} در سطح جهانی (بولوگنا، لیندکوئیست، ۲۰۱۰) و همچنین پرونده‌های عظیم فساد بانکی و فسادهای مالی غیربانکی در ایران مطرح شده است. به عنوان مثال در گزارشی که در سال ۲۰۰۸ در آمریکا منتشر شد نشان دهنده این بود که هزینه تقلبات و سوءاستفاده‌های مالی برای کسب و کار بالغ بر ۴۰۰ میلیارد دلار است و کشورهای در حال توسعه نیز شش درصد از درآمد ملی خود را در اثر فعالیت‌های متقلبانانه از دست می‌دهند (کالیورت^{۱۱}، ایدوو^{۱۲}، ۲۰۱۲). این تقلب‌ها در صنعت بیمه و سایر زمینه‌ها در ایران نیز رخ داده است که البته امار دقیقی از میزان ارزش این تقلب‌ها در دسترس عموم نیست. با توجه به میزان بالای تقلبات مالی در زمینه‌های گوناگون، دستگاه قضایی برای کشف و تعقیب مجرمان و متهمان کاری بس دشوار در پیش دارد. امروزه با پیشرفت فناوری و تخصصی شدن امور و فنون، اظهارنظر کارشناسانه و حرفه‌ای در امور، بیش از پیش مورد نیاز است. این نیاز در تمامی موضوعات و رشته‌ها احساس می‌شود به گونه‌ای که رشته حقوق و امور قضایی نیز از آن مستثنا نیست؛ همان‌طور که در دعاوی مربوط به پولشویی شاهد اظهار نظرات کارشناسانه و تخصصی هستیم، زیرا دادرسی، عالم به تمامی امور مربوط به دعاوی نبوده و صرفاً متخصص مباحث حقوقی و قضایی است (ساعی، ثقفی، ۱۳۹۲). با توجه به تحول، توسعه و پیشرفت‌های حاصله در این دوران اثبات برخی از موضوعات مالی از پیچیدگی‌های خاصی برخوردار شده و تشخیص آنها نیازمند خبرگی و تخصص خاص است که با ارائه معلومات فنی و تخصصی، حقیقت موضوع روشن می‌شود. بنابراین رجوع به کارشناسان و خبرگان حسابرسی جهت انجام

تحقیقات و کشف واقعیت در مباحث مالی پیچیده از اهمیت بالایی برخوردار است. در این میان حسابداری قضایی می‌تواند به مثابه بازوی توانمندی در جهت کشف واقعیت و روشن شدن حقیقت به دادگاه کمک نمایند. و کلاً نیز می‌توانند با استناد به نظریات کارشناسی حساب‌برسان، به اثبات ادعای خود یا رد دعوی خواننده در دعاوی پولشویی، بکوشند.

هدف اصلی در این مقاله حول سه محور شامل تبیین تفاوت معنادار حسابداری قضایی در دو گروه با مقاطع تحصیلی مختلف بر دادرسی جرم پولشویی، تبیین تفاوت معنادار حسابداری قضایی در دو گروه با سنوات خدمت مختلف بر دادرسی جرم پولشویی و تبیین تفاوت معنادار حسابداری قضایی در دو گروه با دو جنسیت مختلف بر دادرسی جرم پولشویی است که برای بررسی این موارد فرضیه‌های زیر طرح شده‌اند:

- حسابداری قضایی در دو گروه با مقاطع تحصیلی مختلف بر دادرسی جرم پولشویی با هم تفاوت معناداری دارد.
- حسابداری قضایی در دو گروه با سنوات خدمت مختلف بر دادرسی جرم پولشویی با هم تفاوت معناداری دارد.
- حسابداری قضایی در دو گروه با دو جنسیت مختلف بر دادرسی جرم پولشویی با هم تفاوت معناداری دارد.

مبانی نظری

پیش از پرداختن به مبانی نظری در حسابداری دادگاهی در ارتباط با جرم پولشویی، چند مفهوم کلیدی به چشم می‌خورد که ابتدا به بررسی آنها می‌پردازیم. این مفاهیم شامل حسابداری قضایی، تقلب، جرم و پولشویی است.

حسابداری قضایی: حسابداری قضایی به معنای روشی جامع برای بررسی تقلب است. این امر شامل جلوگیری از تقلب و تجزیه و تحلیل کنترل‌های ضد تقلب نیز می‌شود. حسابداری قضایی شامل حسابرسی از سوابق حسابداران که در جستجوی تقلب بوده‌اند نیز می‌شود. بررسی تقلب برای اثبات یا رد وقوع تقلب بخشی از حسابداری قضایی است. در تعاریف، حسابداری قضایی را علمی دانسته که با استفاده از واقعیتهای حسابداری و مفاهیمی که توسط روشهای حسابداری جمع آوری شده است، تکنیک‌ها و راه‌حلهایی تهیه می‌گردد که به واسطه آنها مشکلات

قضایی حل و فصل گردد. مشکلات قضایی که نیازمند به کارگیری مهارت‌های تحقیقی، حسابداری و حسابرسی است (انوف، اوکیاکو و اتوب، ۲۰۱۳).

تقلب: انجمن حسابداری آمریکا تقلب را «یک مفهوم موسع قانونی که بنا بر عمدی یا غیر عمدی بودن آن، از اشتباه متمایز می‌گردد»، تعریف نموده است (گلدمن، ۲۰۱۰). در ایران نیز براساس استاندارد حسابرسی شماره ۲۴۰، تقلب را «هرگونه اقدام عمدی یا فریبکارانه یک یا چند نفر از مدیران، کارکنان یا اشخاص ثالث، برای برخورداری از یک مزیتی ناروا یا غیرقانونی؛ هرچند تقلب یک مفهوم قانونی گسترده دارد، اما آنچه به حسابرس مربوط می‌شود، اقدامات متقلبانه‌ای است که به تحریف با اهمیت در صورتهای مالی می‌انجامد. هدف برخی از تقلبات ممکن است تحریف صورتهای مالی نباشد. حسابرسان درباره وقوع تقلب قضاوت حقوقی نمی‌کنند»، تعریف نموده است.

جرم: از جرم تعاریف متعددی صورت پذیرفته است. روسو جرم را «هر فعلی که قرارداد اجتماعی را نقض کند» تعریف نموده است و کانت نیز در تعریف جرم بیان می‌دارد «هر عملی که مخالف قانون و عدالت باشد، جرم است». در تعریف اول قرارداد اجتماعی به عنوان یک ارزش تلقی شده است در حالی که در تعریف دوم عدالت و اخلاق محترم شمرده شده است (زراعت، ۱۳۹۲). اسمیت، حقوقدان امریکایی جرم را چنین تعریف نموده است، «جرم، رفتاری ضد اجتماعی است که دولت آن را برای ضرری که به خود و جامعه وارد می‌کند، جرم‌انگاری کرده است.» (عبدالوهاب، ۱۹۷۵). قانونگذاران در ایران نیز در ماده دو قانون مجازات اسلامی جرم را به نحو زیر تعریف نموده‌اند، «ماده ۲- هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است جرم محسوب می‌شود».

پولشویی: پولشویی به معنی تطهیر پول، البته نه به معنای شستشوی فیزیکی و گندزدایی و لکه‌گیری و ضدعفونی کردن اسکناس‌ها و سکه‌های رایج، بلکه به معنای انجام عملیاتی که درآمدهای با منشأ غیرقانونی و غیر اخلاقی را قانونی و اخلاقی جلوه دهد و بعد این پولهای ظاهراً قانونی و تمیز شده را وارد سیستم بانکی نموده و با تبدیل آنها به ارز، امکان خروج آنها از کشور را فراهم آورد تا آنها هم به چرخه اقتصاد جهانی پیوندند (دانایی، ۱۳۸۳). پولشویی به خاطر اهمیت و شیوع بالایی که دارد می‌تواند بسیاری از مصادیق تقلب را در خود جای دهد و به نظر می‌رسد جرمی بسیار گسترده است که یکی از اصلی‌ترین حوزه عمل حسابداران قضایی است.

حسابدار قضایی در نظام حقوقی ایران

در نظام حقوقی ایران، کارشناسان رسمی دادگستری با تخصص حسابداری در زمره نزدیک ترین اشخاص به حسابداران قضایی قرار می‌گیرند، البته حوزه عمل این حسابرسان بسیار محدودتر از مسائلی است که بحث می‌شود. مثلاً همانطور که قبلاً گفته شد کارشناسان رسمی دادگستری در ایران نمی‌توانند خودسرانه به مصاحبه با افراد و مظنونین پردازند و همچنین در حقوق ایران امکان بکارگیری کارشناسان رسمی به عنوان شاهد برای تقویت یک ادعا ممکن نیست، اما حوزه عمل حسابرسان قضایی در نظام حقوقی ایران نیز می‌تواند بسیار گسترده تعریف شود و شامل جرم‌های گوناگون مالی و اقتصادی از جمله جرم پولشویی گردد.

رجوع به کارشناس مختص حقوق کنونی نیست و از دیرباز در متون فقهی با عنوان نظر اهل خبره مورد توجه فقها بوده است (ساعی، ثقفی، ۱۳۹۲). فقها در خصوص صحت رجوع به اهل خبره اجماع دارند، اما بعضی در رجوع به نظر اهل خبره در دعاوی و فصل خصومت، شرایط شهود را لازم می‌دانند و «انما اقصی بینکم بالبینات و الایمان» سخن مشهور پیامبر را مستند قرار می‌دهند. عده‌ای دیگر، شرایط شهود را برای اهل خبره لازم نمی‌دانند و معتقدند کسانی که هم بر ضرورت این شرایط تأکید کرده‌اند مبحث شهادت شهود و قول اهل خبره را خلط کرده‌اند (اصول مظفر، ترجمه: غروی‌ان، شیروانی، ۱۳۸۸). براساس استاندارد حسابرسی شماره ۲۴۰، در این شرایط حسابرس اظهار نظر حقوقی نمی‌کند، بلکه در نظام حقوقی ایران جرائم اقتصادی که موضوع بررسی حسابرس قضایی است، توسط هیات منصفه بررسی نمی‌شوند و تمامی موارد مستقیماً به واسطه خود قاضی پرونده بررسی می‌شود.

فرآیند حسابداری قضایی در نظام حقوقی ایران

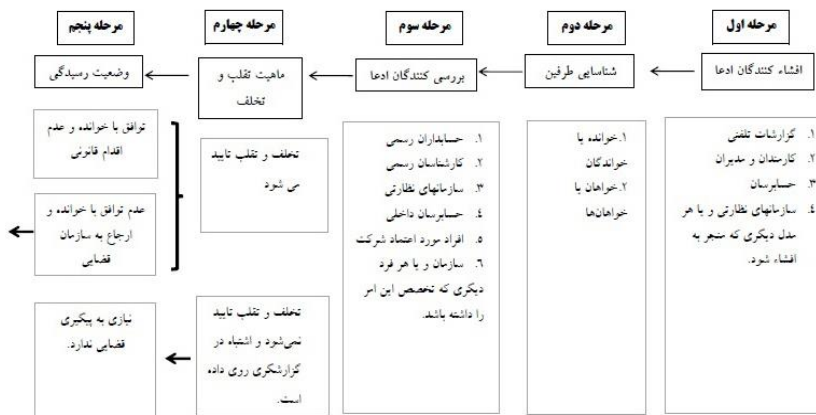
کارشناسان حسابدار رسمی دادگستری، در نظام حقوقی ایران جزو حسابداران قضایی محسوب می‌گردند. مقنن ضوابطی را برای نحوه عمل آن‌ها و همچنین نظارت بر آن‌ها پیش بینی کرده است. به عنوان مثال ماده ۵۸۸ قانون مجازات اسلامی بیان می‌دارد که «هر یک از داوران و ممیزان و کارشناسان اعم از این که توسط دادگاه معین شده باشد یا توسط طرفین، چنان چه در مقابل اخذ وجه یا مال به نفع یکی از طرفین اظهار نظر یا اتخاذ تصمیم نماید به حبس از شش ماه تا دو سال یا مجازات نقدی از سه تا دوازده میلیون ریال محکوم و آنچه گرفته است به عنوان

مجازات مؤدی به نفع دولت ضبط خواهد شد». علاوه بر این، قانون راجع به کارشناسان رسمی مصوب سال ۱۳۸۱ نیز مواردی را به عنوان تخلف برای کارشناسان مزبور در نظر گرفته است.

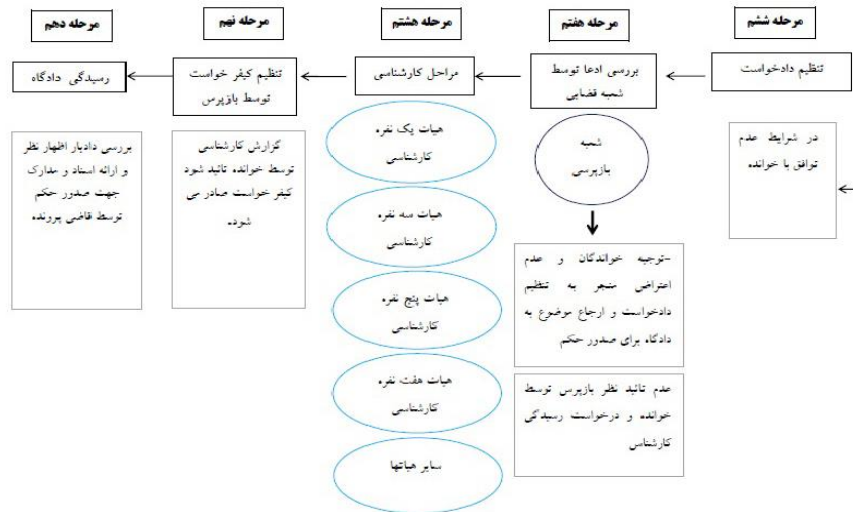
در خصوص نظرات حسابداران قضایی در دادگاه نیز، ضوابطی در قانون آیین دادرسی مدنی (مصوب ۱۳۷۹/۷/۲۱) و آیین دادرسی کیفری (۱۳۹۴/۲/۴) مشخص گردیده و هیات یک نفره، سه نفره، پنج نفره و هفت نفره بنا به شرایط تشکیل می شود و به موضوع رسیدگی می نماید. از آنجا که پولشویی جرم است، بنابراین باید حسابداری قضایی بر اساس آیین دادرسی و نه آیین دادرسی مدنی کیفری باشد. در همین زمینه ماده یک قانون آیین دادرسی بیان می دارد که «آیین دادرسی کیفری مجموعه مقررات و قواعدی است که برای کشف جرم، تعقیب متهم، تحقیقات مقدماتی، میانجی گری، صلح میان طرفین، نحوه رسیدگی، صدور رأی، طرق اعتراض به آراء، اجرای آراء، تعیین وظایف و اختیارات مقامات قضائی و ضابطان دادگستری و رعایت حقوق متهم، بزه دیده و جامعه وضع می شود.»

در شکل ۱ به بررسی فرآیند حسابداری قضایی در نظام حقوقی ایران با رویکرد کیفری پرداخته شده است.

«فرآیند حسابداری قضایی در ایران»

«فرآیند حسابداری قضایی در ایران»

شکل (۱): فرآیند حسابداری قضایی در ایران

ارکان جرم پولشویی

تاریخچه جرم پولشویی را می توان به قدمت اولین اعمال مجرمانه که توسط انسان در کره زمین صورت گرفت، دانست. به عبارت دیگر، وقتی انسان دست به اولین سرقت زد و وجدانش دریافت که کار قبیحی انجام داده است، دست به کار پولشویی زد. به عبارتی کوشید اعمال مسروقه را مخفی، جابجا و تغییر شکل داده یا با اموال دیگرش بیامیزد تا ردی از اعمال مجرمانه او باقی نماند.

ایالات متحده آمریکا اولین کشوری است که پولشویی را در عداد جرایم به شمار آورد و در سال ۱۹۸۶ قانون محکمی را در این زمینه به تصویب رساند. البته هدف اصلی این قانون بیشتر اقدام علیه تجارت مواد مخدر تا پول نقد بود. با جود این، قانون مزبور به صورتی جامع تدوین شده و برای مبارزه با جرائم مالی، اختیارات وسیعی را برای مجریان و ناظران دادستانهای فدرال در نظر گرفته است (دانایی، ۱۳۸۳). بعد از آمریکا کشورهای دیگر نیز در همین زمینه اقدام به قانون گذاری نمودند. جمهوری اسلامی ایران یکی از آخرین کشورهایی بود که در این زمینه دست به قانون گذاری زده است. در همین راستا لایحه قانون پولشویی در سال ۱۳۸۱ به مجلس

شورای اسلامی تقدیم شد، اما تصویب این قانون تا پنج سال بعد در مجلس معطل ماند و نهایتاً در ۱۳۸۶/۱۱/۰۲ توسط مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید و در تاریخ ۱۳۸۶/۱۱/۱۷ به تایید شورای نگهبان رسیده است.

پولشویی از جمله جرائمی است که در بسیاری از موارد به صورت سازمان یافته رخ می‌دهد. از طرفی اثبات جرم پولشویی به دلیل مشتری مداری و خدمات محوری بانک‌ها و موسسات مالی و اتکای آنها به اصل برائت و اصل رازداری بسیار مشکل است. به همین سبب در سطح جهانی «گروه اقدام مالی در مبارزه با پولشویی» (FATF)^{۱۳} تشکیل شد تا به مبارزه با این جرم اقتصادی بپردازد. گروه اقدام مالی (FATF) در سال ۱۹۸۹ توسط کشورهای گروه هفت^{۱۴} شکل گرفت و یک سازمان بین‌الدولی^{۱۵} می‌باشد که هدف آن توسعه و پیشرفت واکنش بین‌المللی نسبت به مسئله پولشویی است. در اکتبر ۲۰۰۱، گروه اقدام مالی مأموریت خود را گسترش داد و شامل مبارزه با تروریسم نیز ساخت.

گروه اقدام مالی یک مجموعه سیاست‌گذار است که کارشناسان حقوقی، مالی، و ضابطین قانون را در کنار هم قرار می‌دهد تا در قوانین و مقررات کشورها اصلاحات لازم پدید آید. در حال حاضر، ۳۴ حوزه قضایی (کشور و سرزمین) و ۲ سازمان منطقه‌ای^{۱۶} عضو گروه اقدام مالی می‌باشند. این ۳۶ عضو هسته تلاشهای جهانی مبارزه با پولشویی و تأمین مالی تروریسم را تشکیل می‌دهند. همچنین ۲۷ سازمان بین‌المللی و منطقه‌ای بعنوان اعضای وابسته و ناظر با گروه اقدام مالی همکاری دارند؛ این سازمانها حق رأی ندارند، اما در جلسات و گروههای کاری بطور کامل شرکت می‌کنند. سه وظیفه اصلی گروه اقدام مالی در ارتباط با پولشویی به شرح زیر است:

(۱) نظارت بر پیشرفت اعضاء در اجرای تدابیر مقابله با پولشویی؛

(۲) تجدید نظر و گزارش روندها، تکنیک‌ها و اقدامات متقابل؛

(۳) توسعه، اتخاذ و اجرای استانداردهای مبارزه با پولشویی در سطح جهان (سایت اینترنتی فتف، ۱۳۹۴).

پولشویی یکی از جرائم اقتصادی است که در حوزه عمل حسابدار قضایی قرار می‌گیرد. گروه کاری اقدام مالی برای مبارزه با پولشویی موسوم به «فت»^{۱۷} پول شویی را به شرح ذیل تعریف نموده است:

«- تحصیل، تملک، نگه داری، تصرف یا استفاده از درآمدهای حاصل از جرم با علم به این که به طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه ارتکاب جرم به دست آمده باشد .

- تبدیل، مبادله یا انتقال درآمدهای حاصل از جرم به منظور پنهان کردن منشأ غیرقانونی آن با علم به این که به طور مستقیم یا غیرمستقیم ناشی از ارتکاب جرم بوده و یا کمک به مرتکب، به نحوی که مشمول آثار و تبعات قانونی ارتکاب آن جرم نشود .

- اخفا، پنهان یا کتمان کردن ماهیت واقعی منشأ، منبع، محل، نقل و انتقال، جابه جایی یا مالکیت درآمدها حاصل از جرم که به طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه جرم تحصیل شده است» (جزایری (۱۳۸۲) و ماده دو قانون مبارزه با پولشویی).

پولشویی جرمی جدید است و به همین سبب نمی توان از لحاظ فقهی برای آن تعریفی پیدا کرد، اما پولشویی را می توان از لحاظ فقهی در زمره تعزیرات، به حساب آورد. به طور خلاصه باید گفت که مبنای فقهی پولشویی در فقه با دو مولفه ثابت می گردد. قاعده «اکل مال به باطل»^{۱۸} و قاعده «لاضرر»^{۱۹}، قواعدی هستند که از لحاظ فقهی پولشویی را ممنوع می نمایند (سلیمانی، عبدالهی نژاد، ۱۳۸۹). اگرچه پولشویی می تواند یک تهدید جدی برای عملکرد صحیح بازار مالی باشد، اما از طرفی می تواند پاشنه آشیل فعالیت مجرمانه نیز باشد. بسیاری از سازمان های جنایی و مجرمان خطرناک از طریق بررسی سوابق مالی و کشف پولشویی شناسایی می شوند. در بسیاری از موارد کشف پولشویی تنها راه رساندن پول از دست رفته به قربانی است. نکته مهمتر این که هدف اصلی مجرمان استفاده از منفعت به دست آمده است و اگر پولشویی کشف گردد، این هدف آن ها عقیم می ماند (اویدوکان، ۲۰۱۴).

پیشینه پژوهش

بیتا مشایخی و احمد آژنگ (۱۳۹۲) تنها مقاله فارسی چاپ شده در این زمینه با عنوان «حسابداری دادگاهی و عدالت» را به رشته تحریر درآورده اند. نویسندگان در این مقاله، به بررسی مفهوم حسابداری قضایی پرداخته اند. مقاله مزبور بیشتر به بررسی کلیات موضوع مطروحه پرداخته است و مسائلی مانند نقش حسابداری قضایی در ارتقای عدالت، دلایل نیاز به حسابدار قضایی، حوزه عمل حسابداران قضایی، ویژگی های حسابدار قضایی، آموزش حسابداران قضایی را بصورت خلاصه مورد بررسی قرار داده اند.

پیترسون کی اوزیلی (۲۰۱۵) در مقاله‌ای با عنوان «حسابداری قضایی و تقلب» به بازبینی تقلب، حسابداری قضایی، مهارت‌ها و آموزش‌های دانشگاهی حسابداری قضایی پرداخته است. همچنین او در این پژوهش به بررسی این امر پرداخت که چرا میان صاحب‌نظران دانشگاهی در رابطه با مقررات مربوط به کشف تقلب اختلاف نظر بسیاری وجود دارد؟ همچنین درصدد پاسخگویی به این سوال برآمد که چرا حسابداری قضایی تاکنون نقش کمی در سیاستگذاری‌ها در خصوص کشف تقلب داشته است؟

کلثوم صالح و روزانینون اب عزیز (۲۰۱۴) در مقاله‌ای با عنوان « صفات، مهارت‌ها و ارزش‌های اخلاقی بخش عمومی حسابداران قضایی: یک بررسی تجربی» به بررسی صفات ضروری و مهارت‌های اساسی و ارزش‌های اخلاقی در حوزه ی بخش عمومی حسابداران قضایی پرداخته است. این تحقیق به صورت پیمایشی صورت گرفته است. جامعه آماری از میان حسابداران و دانشگاهیان انتخاب گردید. آنها به مقایسه سه گروه (متخصصین، دانشگاهیان و مصرف کنندگان سرویس‌های حسابداری قانونی) پرداختند. نتایج نشان داد که ۵ سری اول اطلاعات که شامل اخلاقی، تحلیلی، جهت گیری جزئی، اطمینان و ارزیابی می باشد، در صفات، مهارت و ارزش‌های اسلامی سه گروه تفاوت دارد.

طرح تحقیق

طرح این پژوهش طرح توصیفی از نوع علی - مقایسه‌ای است، زیرا تلاش می‌شود که به مقایسه حسابداری قضایی بر جرم پولشویی در گروه‌های گوناگون پرداخته شود.

جامعه و نمونه گیری

جامعه ی این پژوهش شامل قضات دادگاه‌های شعب تهران، وکلای کانون مرکز، کارشناسان رسمی دادگستری و حسابداران رسمی تهران بود. از این میان ۶۰ نفر به صورت نمونه در دسترس انتخاب شدند. برای تحلیل سوالات پژوهش از آزمون تی مستقل دو جمله‌ای با استفاده از نرم افزار SPSS-18 استفاده شد. شرکت کنندگان پس از اعلام رضایت برای شرکت در پژوهش، در زمان حضور در دادگاه‌های شعب و در کانون وکلاء، به پرسشنامه نقش حسابدار قضایی در جرایم پولشویی پاسخ دادند. از بین ۷۲ پرسش نامه ی پخش شده، تعداد ۶۷ پرسش نامه تکمیل

و برگشت داده شد. با بررسی‌های انجام شده ۶۰ پرسش نامه کامل و قابل ارزیابی بود. ۳۴/۴ درصد از شرکت کنندگان زن و ۶۳/۹ درصد از شرکت کنندگان مرد بودند.

جهت تعیین اعتبار و روایی پرسش نامه در این تحقیق از روش اعتبار محتوا استفاده شده است. برای تعیین روایی با مطالعه منابع مربوط، طرح اولیه پرسش نامه تهیه گردید و توسط اساتید، کارشناسان و متخصصان این امر مورد بررسی قرار گرفت. در نتیجه مواردی جهت اصلاح پیشنهاد گردید و نکات مبهم و نارسا برطرف و برخی گویه‌ها که ارتباط کم تری با اهداف تحقیق داشتند، اصلاح شد و پرسش نامه نهایی تدوین گردید. پرسش نامه نقش حسابدار قضایی در جرایم پولشویی شامل ۱۵ سوال است که میزان نقش حسابدار قضایی در پیش‌گیری و شناسایی جرم پولشویی را می‌سنجد. این پرسشنامه بر پایه مقیاس پنج رتبه‌ای لیکرت تنظیم شده است؛ بدین صورت که به پاسخ کاملاً موافق نمره ۵ و به پاسخ کاملاً مخالف نمره ۱ تعلق می‌گیرد. براساس این شیوه نمره گذاری نمره کل فرد از ۱۵ تا ۷۵ متغیر است. به منظور محاسبه پایایی پرسش نامه در این تحقیق از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است که با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS محاسبات لازم انجام و مشخص گردید که پرسش نامه تهیه شده از پایایی ۰/۹۸ برخوردار می‌باشد که قابل قبول است.

نگاره (۱): نتایج ضریب پایایی به دست آمده برای مقیاس نقش حسابدار قضایی در جرایم پولشویی

پرسشنامه	تعداد	تعداد سوالات	ضریب آلفا
نقش حسابدار قضایی در جرایم پولشویی	۶۰	۱۵	۰/۹۸

نتایج آماری

برای تجزیه و تحلیل سوال اول پژوهش، آیا حسابداری قضایی در دو گروه با مقاطع تحصیلی مختلف بر دادرسی جرم پولشویی با هم تفاوت معناداری دارد؟ از آزمون تی مستقل برای مقایسه حسابداری قضایی در دو گروه مقاطع تحصیلی مختلف استفاده می‌شود. نگاره ۲ به مقایسه حسابداری قضایی در دو گروه با مقاطع تحصیلی ارشد و دکتری می‌پردازد.

نگاره (۲): آزمون‌های تی مستقل برای مقایسه ی حسابداری قضایی در مقاطع تحصیلی ارشد و

دکتری

سطح معناداری	درجه آزادی	تی	انحراف استاندارد	میانگین	تعداد	شاخص‌ها	
۰/۰۰۱	۵۸	-۳/۳۷۴	۵/۲۹۱	۵۳/۰۷	۳۰	حسابداری ارشد	
			۶/۲۹۶	۵۸/۱۳	۳۰	حسابداری قضایی دکتری	

با توجه به نگاره فوق، مقدار تی برای حسابداری قضایی (۳/۳۷۴-) می‌باشد که از تی نگاره (۱/۹۶) بیشتر است و با توجه به سطح معناداری (۰/۰۰۱) که از ($p < ۰/۰۵$) کمتر است، با ۹۵٪ اطمینان می‌توان گفت که حسابداری قضایی در مقاطع تحصیلی ارشد و دکتری با هم تفاوت معناداری دارد. با توجه به میانگین مقیاس حسابداری قضایی مقطع دکتری (۱۳/۵۸) که از میانگین مقیاس حسابداری قضایی مقطع ارشد (۵۳/۰۷) بیشتر است، می‌توان دریافت که حسابداری قضایی بر دادرسی جرم پولشویی در مقطع دکتری بیشتر از مقطع ارشد است.

برای تجزیه و تحلیل سوال دوم پژوهش، آیا حسابداری قضایی در دو گروه با سنوات خدمت مختلف بر دادرسی جرم پولشویی با هم تفاوت معناداری دارد؟ از آزمون تی مستقل برای مقایسه حسابداری قضایی در دو گروه با سنوات کم و زیاد استفاده می‌شود. نگاره ۳ به مقایسه حسابداری قضایی در دو گروه با سنوات زیاد و کم می‌پردازد.

نگاره (۳): آزمون‌های تی مستقل برای مقایسه حسابداری قضایی در گروه‌های با سنوات بالا و

پایین

سطح معناداری	درجه آزادی	تی	انحراف استاندارد	میانگین	تعداد	شاخص‌ها	
۰/۰۰۰۱	۵۸	-۱۳/۸۸۶	۳/۹۸۱	۴۹/۹۳	۲۹	حسابداری سنوات کم	
			۱/۸۱۴	۶۰/۰۹	۳۱	حسابداری قضایی سنوات زیاد	

با توجه به نگاره فوق، مقدار تی برای حسابداری قضایی (۱۳/۸۸۶-) می‌باشد که از تی نگاره (۱/۹۶) بیشتر است و با توجه به سطح معناداری (۰/۰۰۰۱) که از ($p < ۰/۰۵$) کمتر است، با ۹۵٪ اطمینان می‌توان گفت که حسابداری قضایی در گروه‌هایی با سنوات مختلف با هم تفاوت

معناداری دارند. با توجه به میانگین مقیاس حسابداری قضایی گروه سنوات بالا (۶۰/۰۹) که از میانگین مقیاس حسابداری قضایی گروه سنوات پایین (۴۹/۹۳) بیشتر است می توان گفت، حسابداری قضایی بر دادرسی جرم پولشویی در گروه با سنوات بالا بیشتر از گروه با سنوات پایین است.

برای تجزیه و تحلیل سوال سوم پژوهش، آیا حسابداری قضایی در دو گروه با دو جنسیت مختلف بر دادرسی جرم پولشویی با هم تفاوت معناداری دارد؟ از آزمون تی مستقل برای مقایسه حسابداری قضایی در دو گروه زنان و مردان استفاده می شود. نگاره ۴ به مقایسه حسابداری قضایی در دو گروه زنان و مردان می پردازد.

نگاره (۴): آزمون های تی مستقل برای مقایسه حسابداری قضایی در زنان و مردان

شاخص ها	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	تی	درجه آزادی	سطح معناداری
حسابداری قضایی	۲۱	۵۰/۱۴	۱۱۴/۴	-۶/۳۴۹	۵۸	۰/۰۰۰۱
زنان	۳۹	۵۸/۵۴	۵/۲۴۶			

با توجه به نگاره فوق، مقدار تی برای حسابداری قضایی (-۶/۳۴۹) می باشد که از تی نگاره (۱/۹۶) بیشتر است و با توجه به سطح معناداری (۰/۰۰۰۱) که از ($p < ۰/۰۵$) کمتر است، با ۹۵٪ اطمینان می توان گفت که حسابداری قضایی در زنان و مردان با هم تفاوت معناداری دارد. با توجه به میانگین مقیاس حسابداری قضایی مردان (۵۸/۵۴) که از میانگین مقیاس حسابداری قضایی زنان (۵۰/۱۴) بیشتر است، می توان دریافت که حسابداری قضایی بر دادرسی جرم پولشویی در مردان بیشتر از زنان است.

نتیجه گیری

در پژوهش حاضر عوامل موثر در تأثیر گذاری حسابداری قضایی در جرم پولشویی در میان قضات دادگاه های شعب تهران، وکلای کانون مرکز، کارشناسان رسمی دادگستری و حسابداران رسمی تهران مورد بررسی قرار گرفت. تقلبات مالی از جمله جرم پولشویی از جمله جرائمی است که در محیط کسب و کار معاصر شیوع پیدا کرده است. پیشگیری از جرم پولشویی یکی از اقداماتی است که می تواند از ایجاد آسیب هایی که به نظام اقتصادی وارد

می‌آید، پیشگیری نماید. همچنین کشف و اثبات این جرم در دادگاه امری است که می‌تواند امنیت را به بازار و نظام اقتصادی بازگرداند. برای تحقق این اهداف نیازمند حسابداران قضایی هستیم.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که میانگین مقیاس مقطع دکتری از مقطع ارشد بیشتر است و از طرفی با توجه به سطح معناداری می‌توان گفت که حسابداری قضایی در مقاطع تحصیلی دکتری نسبت به مقطع تحصیلی ارشد بر جرم پولشویی تأثیر بیشتری می‌گذارد. در فرضیه دوم میانگین مقیاس حسابداری قضایی در سنوات کم در مقایسه با میانگین مقیاس مربوط به سنوات بالا کمتر بوده و با توجه به سطح معناداری آن می‌توان بیان داشت که تأثیر حسابداری قضایی در جرم پولشویی در میان گروه با سنوات بالاتر بیشتر از میزان تأثیر در سنوات پایین است. در بررسی فرضیه سوم میانگین مقیاس حسابداری قضایی در مردان از میانگین مقیاس مربوط به زنان بیشتر است و با توجه به سطح معناداری می‌توان گفت که حسابداری قضایی در جنسیت مرد نسبت به جنسیت زن بر جرم پولشویی تأثیر بیشتری می‌گذارد.

بنظر می‌رسد حسابدار قضایی در مقطع دکتری و با جنسیت مرد و همچنین در میان طبقات با سنوات بالا می‌تواند تأثیر بیشتری در پیشگیری از جرم پولشویی و کشف جرائم مربوط به پولشویی داشته باشد. جرم پولشویی از جمله جرائمی است که توسط مجرمان یقه سفید صورت می‌پذیرد و به دلیل اینکه جرائم ارتكابی توسط مجرمان یقه سفید عموماً پیچیده است، اثبات آن امری مشکل است که این امر توسط حسابداران با اوصاف پیش گفته به نحو آسان تری در دادگاه‌ها اثبات می‌گردد. همچنین حسابدار قضایی در گروه‌های موصوف می‌توانند به صورت ویژه‌ای اظهارات نادرست عمدی در اطلاعات مالی از قبیل زیاده‌گویی سود سهام یا درآمدها و کم‌گویی هزینه‌ها و ضررها را که منجر به پولشویی شود، کشف نمایند. همچنین این دسته از حسابداران می‌توانند پولشویی‌هایی که از طریق جعل و اثر انگشت صورت می‌گیرد را بیشتر کشف نمایند. آنان به نحو دقیق تری می‌توانند مقدار ضرر بابت سرقت پول نقد یا کالاها را مشخص نمایند و همچنین در طی محاکمه مربوط به پولشویی مدارک و شواهد کافی را به دادگاه و یا وکلای طرفین ارائه دهند.

محدودیت‌ها

با در نظر گرفتن برخی محدودیت‌ها مانند این که نمونه فقط شامل بخشی از حسابداران قضایی بود، امکان تعمیم پذیری یافته‌ها به کل جامعه قضایی وجود ندارد. ابزار این پژوهش پرسش نامه خود گزارشی بود که به دلیل این مسئله وجود سطحی از خطا امکان پذیر است. بنابراین برای رفع این محدودیت پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی با حجم نمونه بزرگ‌تر و از گروه‌های مختلف جامعه قضایی ارزیابی کاراتر و کاربردی‌تری از نقش حسابداری قضایی در دادرسی جرم پولشویی صورت گیرد. همچنین پیشنهادات زیر برای توسعه تحقیق ارائه می‌شود:

- خدمات حسابداری پشتیبان دادرسی ارائه شود.^{۲۰} حسابداری پشتیبان دادرسی از جمله خدمات حسابداری قضایی است که به وکلای در تعقیب یا دفاع از یک پرونده در نظام قانونی کمک می‌کند. این حمایت می‌تواند شامل مهارت‌های گوناگونی شود، اما در نهایت باز هم متخصص بنا به درخواست وکیل باید برای دادگاه مشخص شود. حسابداران قضایی می‌توانند به مشاوره برای شرکت‌های بزرگ در مورد مسائل مالی بپردازند و بسیاری از سو تفاهات را میان سرمایه‌گذاران حل و فصل نمایند. متأسفانه این امر در نظام حقوقی ایران مغفول مانده است.

- افزایش حوزه عمل حسابداران قضایی به منظور ایجاد تصویری بهتر از نظام جمهوری اسلامی ایران در نگاه سرمایه‌گذاران خارجی انجام گیرد. استفاده از حسابداران قضایی در پیشگیری، کشف و اثبات جرائم اقتصادی موثر است و جرائم اقتصادی هم از جمله عواملی است که باعث دلسردی سرمایه‌گذاران خارجی در امر سرمایه‌گذاری می‌گردد که این امر ارتباط مستقیمی با اشتغال و معیشت مردم دارد.

۱. استانداردها و دستورالعمل‌ها از طرف مقامات نظارتی به منظور تنظیم فعالیت‌های قضایی حسابداران قضایی و همچنین ایجاد تصویری اعتمادساز، صادقانه، منصفانه و پاسخگو در حسابداران قضایی تصویب گردد. همچنین این استانداردها و دستورالعمل‌ها باید کارآمد باشد و کیفیت گزارش‌های مالی را نیز افزایش دهد.

۲. با پیچیده‌تر شدن جرائمی مانند پولشویی و نیاز بیش از پیش مشاوران حقوقی و دادگاه‌ها به حسابداران قضایی، جای خالی رشته دانشگاهی حسابداری قضایی احساس می‌گردد. در این رشته تحصیلی علاوه بر مهارت‌های حسابداری، باید مفاهیم اولیه حقوقی و مهارت‌هایی مانند

توانایی بازپرسی از متهم و اشخاص مطلع، گزارش نویسی برای دادگاه و بررسی ادله و مدارک آموزش داده شود.

پی نوشت

۱ West Virginia University	۲ Gottlieb
۳ Forensic accounting	۴ Pearson
۵ Singleton	۶ Bologna
۷ Lindquist	۸ White Collar
۹ Enron	۱۰ WorldCom
۱۱ Caliyurt	۱۲ Idowu
۱۳ Financial Action Task Force on Money laundering	۱۴ کشورهای گروه ۷ شامل کانادا، فرانسه، آلمان، ایتالیا، ژاپن، بریتانیا، و ایالات متحده هستند.
۱۵ Intergovernmental	۱۶ کمیسیون اروپا و شورای همکاری خلیج فارس
۱۷ FATF (Financial Action Task Force on Money laundering)	۱۸ لاتاکلوا اموالکم بینکم بالباطل (بقره/۱۸۸)
۱۹ لاضرر و لاضرار فی الاسلام، اصل ۴۰ قانون اساسی	۲۰ litigation support service

منابع

- Abdolvahab, Humed. (1975). *Description Of The Penal Code Of Kuwait: Kuwait*, Alghasim Alam Jameato Kuwait. [In Persian]
- Bologna, Jack. J. Lindquist, Robert. (2010). *Fraud auditing and forensic accounting: new tools and techniques*: Wiley.
- Caliyurt, Kiymet Tunca. Idowu, Samuel O. (2012). *Emerging Fraud: Fraud Cases from Emerging Economies*: Springer Berlin Heidelberg.
- Danaee, Mohamdhoesein. (2004). *Global Movement Of Governments Against Money Laundering*. Bank Va Eghtesad. No 50, P 17-21. [In Persian]
- Enofe, A. O. Okpako, P. O. Atube, E. N. (2013). The Impact of Forensic Accounting on Fraud Detection. *European Journal of Business and Management*, No. 26, pp 61-73.
- Goldman, Peter. (2010). *Financial Services Anti-Fraud Risk and Control Workbook*: John Wiley & Sons.
- Golduzian, Iraj. (2003). *General Criminal Law Imperatives (1-2-3)*. Tehran: Miazan. [In Persian]

- Gottlieb, Ophir. (2014). Can Governance and Forensic Accounting Metrics Predict Stock Returns?. *Rotman International Journal of Pension Management, No. 1*, PP 1-8.
- Jazayeri, Mima. (2004). *Money Laundering And Financial Institutions. Journal Of Majles Va Pazhuhesh*. No 37, P 59-76. [In Persian]
- Mozafar, Mohammadreza. (2009). *Principles Of Feghh*. Ghom: Darolfekr. [In Persian]
- Oyedokun, Godwin Emmanuel. (2014). Forensic Accounting and Investigation: A Means of Curbing Money Laundering Activities in Nigeria. *Saffron Professional Services*. 15 July, 1-26, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2417481.
- Pearson, Timothy A. And Singleton, Tommie W. (2008). Fraud and Forensic Accounting in the Digital Environment. *Issues in Accounting Education, No. 4*, pp. 545-559.
- Sae, Seyyed Mohamad Hadi. Saghafai, Maryam. (2013). Study The Validity Of The Opinion Expert From The Perspective Of Law And Feghh. *Journal Of Hoghughi Dadgostari, No 77, P 88-112*. [In Persian]
- Soleyman, Hamid. Abdollahinezhad, Abdolkarim. (2010). Study Foundations Of Feghh *Money Laundering*. Motaleaate Fegh Va Hoghooghe Eslami, NO3, P 67-93. [In Persian]
- West Virginia University. (2007). Education and Training in Fraud and Forensic Accounting: A Guide for Educational Institutions, Stakeholder Organizations, Faculty, and Students. *National Institute of Justice (NIJ)*. Pp 1-70, <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/217589.pdf>.
- Zeraat, Abbas. (2013). *Crimes Against Property*: Javedaneh. [In Persian]
- Zeraat, Abbas. (2013). *General Principles Of Criminal Law 1&2*: Javedaneh. [In Persian]

Studying the Role of Forensic Accountants in Money Laundering Proceedings

Nader Jafari¹, Habib Allah Dehghan², Roya Darabi³

Received : 2016/11/23

Approved: 2017/03/18

Abstract

As financial crimes committed by white-collar criminals like money laundering have become more widespread and complicated, we need forensic accountants who can detect frauds and assist the judicial system with finding and preventing crimes. This research aims to study the role of forensic accountants in the trails of money laundering. It is a descriptive causal-comparative study done by a questionnaire. The data is analyzed through the binominal independent T-test in SPSS. The population included the judges in different courts in Tehran, the lawyers in Iran Bar Association, the official experts of the judiciary and the official accountants in Tehran. The sample comprised 60 people selected from the population through the availability sampling method. The results show that in money laundering proceedings the forensic accountants, who have a PhD degree, are more effective than those who have a master's degree. Also, the forensic accountants with more years of service are more efficient, and finally the male forensic accountants are more effective than their female counterparts.

Keywords: Forensic accountant, Fraud, Money laundering, Criminal procedure, Court.

JEL classification: M41

DOI: 10.22051/ijar.2017.9480.1103

¹ MSc of Economic Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran (philosophia_18@yahoo.com)

² PhD Student in Accounting, Science and Research Branch of Islamic Azad University, Tehran, Iran (dehghan.habib7@gmail.com)

³ Associate Professor of Accounting, Science and Research Branch of Islamic Azad University, Tehran, Iran (royadarabi110@yahoo.com)